

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/337415411>

ליבת הזהות של החינוך ההתיישבותי במרחב הכפרי

Book · November 2019

CITATIONS

0

READS

6

2 authors, including:

[Adam Haisraeli](#)

Kibbutzim College of Education

8 PUBLICATIONS 1 CITATION

[SEE PROFILE](#)

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

הון משפחתי [View project](#)

2019

ליבת הזהות של החינוך ההתיישבותי במרחב הכפרי

המודל החינוכי ושלד לתוכנית עבודה

בית הספר האזורי כעוגן לילדי ותושבי המועצה האזורית

חברי צוות ההיגוי:

- מירה יובל** – המנהל לחינוך ההתיישבותי, פנימייתי ועליית הנוער
- ד"ר מאיה בוטווין** – המנהל לחינוך ההתיישבותי, פנימייתי ועליית הנוער
- רינת חכים** – מרכז המועצות האזוריות
- ד"ר גבי אסם** – התנועה הקיבוצית
- ד"ר אדם הישראלי** – מכללת סמינר הקיבוצים
- ד"ר הדס דקל** – מכללת סמינר הקיבוצים

שותפים לכתיבת המודל בצוות העבודה:

- משרד החינוך, המנהל לחינוך ההתיישבותי, פנימייתי ועליית הנוער:
- ד"ר שושנה מירוצ'ניק** – מפקחת כוללת, פיקוח פדגוגי
- מירה יובל** – מפקחת כוללת, פיקוח פדגוגי
- רון דורי** – מפקח כולל, פיקוח פדגוגי
- ד"ר מאיה בוטווין** – מנהלת פיתוח מקצועי

מנהלי מחלקות חינוך במועצות האזוריות:

- עפרה פייקוב** – מועצה אזורית עמק הירדן
- רחל שחורי** – מועצה אזורית עמק יזרעאל
- דני גילדין** – מועצה אזורית חוף הכרמל. משנת תשע"ח מנהל כפר הנוער "כפר גלים"

מנהלי בתי ספר:

- אילנה אבישר** – מבואות עידן, מ.א. מנשה
- אילנית ערן** – העמק המערבי, מ.א. עמק יזרעאל
- גיא ישראלי** – צפית, מ.א. יואב
- דודו גורן** – עמקים תבור, מ.א. עמק יזרעאל
- טל עזגד** – עיינות ירדן, מ.א. גליל עליון
- עדנה בז** – עמק החולה, מ.א. גליל עליון
- עינת גורה** – ויצ"ו נהלל, מ.א. עמק יזרעאל
- רוית רוזנטל** – הר וגיא, מ.א. גליל עליון
- שרון שדה** – בית ירח, מ.א. עמק הירדן

מרכז המועצות האזוריות:

- רינת חכים** – מנהלת תחום חברה וקהילה

התנועות המיישבות:

- ד"ר גבי אסם** – ראשת אגף חינוך, התנועה הקיבוצית

מכללת סמינר הקיבוצים:

- ד"ר אדם הישראלי** – ראש היחידה למעורבות חברתית
- ד"ר הדס דקל** – ראש מרכז היזמות

כתיבת החוברת:

- ד"ר אדם הישראלי וד"ר גבי אסם.**
- יוני, 2019.

תקציר

בחוברת זו תמצאו את תמצית התהליך שעברה קבוצת עבודה רב-מקצועית במהלך השנים תשע"ז-תשע"ח. קבוצה זו עבדה במטרה לענות באופן עדכני על השאלה: מהי ליבת הזהות של החינוך בבתי הספר ההתיישבותיים (על תכוניים) במרחב הכפרי? תהליך העבודה נבנה על עקרונות השותפות בין שלושה גורמים: מפקחים מהמנהל לחינוך התיישבותי במשרד החינוך, מנהלי מח' חינוך במועצות האזוריות ומנהלי בתי הספר האזוריים עצמם. את התהליך ליוו התנועות המיישבות וסגל אקדמי ממכללת סמינר הקיבוצים. כמענה לשאלה נבנה המודל המתואר בחוברת זו. הוא מורכב משלושה מעגלים המפורטים כאן ואשר הינם: אזוריות, פדגוגיה קהילתית ואוטונומיה בית ספרית.

אזוריות משמעותה:

- מחויבות לקהילות: מענה חינוכי לכלל תלמידי יישובי המועצה
- למידה ושיתופי פעולה: האזור כמרחב למידה רב כיווני ורב ממדי
- שותפות ואחריות: יצירת רשת חינוכית של כל גורמי החינוך (פורמאלי ובלתי פורמאלי)
- במועצה, בבתי הספר, בקהילות היישובים ובבית ההורים לחיזוק החוסן החברתי
- זהות ושייכות: המרחב הגאוגרפי כזירה ללמידה והוקרת היסטוריה ומורשת מקומיים

פדגוגיה קהילתית מדגישה:

- אימון הילדים בחיי קהילה ועצמאות: ערבות, מנהיגות, אחריות ושותפות
- סולידריות כבסיס הקהילה
- שיח של זהות והשתייכות (פרט, קהילה, חברה)
- הכלה, קבלה ושילוב (כלל הילדים, כלל הצרכים)
- למידה חוויתית והתנסותית בקהילה
- אחריות חברתית: משימתיות בקהילה ובחברה הישראלית (בחברת הילדים ובחברת המבוגרים)

אוטונומיה כזו מביאה לידי ביטוי:

- מחויבות לגיבוש אוטונומי של זהות וייחודיות בית ספרית
- עידוד ומתן לגיטימציה להתנסות פדגוגית חדשנית
- הכשרה ופיתוח מקצועי של צוות בית הספר
- עידוד ליזמות חינוכית-חברתית
- למידה המזמנת התמודדות עם דילמות ערכיות, נושאים קונפליקטואליים וחשיבה ביקורתית-פעילה

אנו מודעים לכך כי עקרונות אלו אינם מאפיינים כיום חלק מבתי הספר. מודל זה בא "לנער את האבק" מכמה רעיונות שעליהם נבנה החינוך ההתיישבותי ואנו מוצאים אותם רלוונטים מתמיד היום, עם ראשיתה של המאה ה-21.

הקדמה - תהליך של שותפות

המודל המתואר בחוברת זו, נולד מתוך תהליך עבודה ולמידה משותף של קבוצת עבודה רב-מקצועית, בשנים תשע"ז-תשע"ח. היוזמה לגיבוש קבוצת זו הוא פרי שיתוף פעולה של המנהל לחינוך ההתיישבותי, מרכז המועצות האזוריות, התנועות המיישבות ומכללת סמינר הקיבוצים. התכנית יצאה לדרך בתקופה בה עמד בראש המנהל לחינוך ההתיישבותי ד"ר בני פישור, אשר ראה במסמך המגדיר את ליבת החינוך ההתיישבותי צורך חיוני המגדיר ומעצב דרך עבור בתי הספר האזוריים בעת הזו.

לפיתוח המודל שלוש מטרות:

- לגבש את ליבת החינוך ההתיישבותי בעת הזו.
- ליצור שפה חינוכית משותפת בין כל הגורמים החינוכיים במרחב הכפרי
- להוות מצע לפיתוח מקצועי של בעלי התפקידים החינוכיים במרחב הכפרי

תהליך העבודה נבנה על שלושה עקרונות מרכזיים:

1. **צוות ההיגוי המורכב מנציגי הארגונים השותפים:** מפקחת ומנהלת מרכז ההכשרות במנהל לחינוך התיישבותי, מנהלת תחום חברה וקהילה במרכז המועצות האזוריות, ראש אגף חינוך בתנועה הקיבוצית כנציגת התנועות המיישבות וליווי אקדמי מסגל סמינר הקיבוצים.
  2. **אשכולות ניהול:** משתתפי ההשתלמות מייצגים "אשכולות ניהול" מקומיים, כלומר: מנהל מחלקת החינוך במועצה האזורית ומנהלי בתי הספר של המועצה והמפקח מטעם המנהל לחינוך התיישבותי של האזור לוקחים חלק יחד באותה התכנית, ושותפים לתהליך הבידור וההמשגה המחודשת של מאפייני החינוך התיישבותי. במודל זה מבנה קבוצת העבודה משקף את ליבת המודל עצמו ואת האופן בו הוא אמור להיות מיושם לתוכנית עבודה בכל מועצה ובי"ס ומבוסס על שותפות בעלת שלושה קודקודים: משרד חינוך, מועצה אזורית ובית ספר.
  3. **למידת עמיתים ישירה ועקיפה:** תהליך העבודה כלל סדרה של סיורים במרחבים חינוכיים מגוונים (החממה החינוכית בעין שמר, מודל "דרך כפר" בימין אורד, הישיבה התיכונית בגוש עציון, ביה"ס מבואות עירון, כפר הנוער "כפר גלים" ועוד), לאחר מכן סדרה של מפגשי עיבוד ולמידת עמיתים לצורך גיבוש טיוטא למודל. בנוסף התקיים סיור לימודי להיכרות עם מערכת החינוך בפילנד ולאחר מכן עבודה יסודית של שיפור ודיוק המודל, ותרגומו לשלד של תוכנית עבודה שתוכל לשמש את בתי הספר והמועצות האזוריות ומופיע כאן בחוברת זו.
- אנו ממליצים לבתי ספר ולצוותי חינוך במועצות לאמץ סוג כזה של מודל עבודה, הן מבחינת השותפות והן מבחינת תהליך הלמידה שכולל יציאה החוצה והתבוננות פנימה.

יסודות המודל המוצע

מערכת החינוך התיישבותי מקיימת רצף חינוכי מותאם גיל וצרכים מלידה ועד הולדה, עבור כלל ילדי היישוב וסביבתו. מערכת זו מבוססת על ערכי הקהילה הרב דורית, שעקרון הערבות ההדדית מעוגן בתשתית החברתית כלכלית שלה.

שני עקרונות היסוד של החינוך ההתיישבותי על בסיסים נבנה המודל הם:

■ תפיסת החינוך כמכלול - החינוך ההוליסטי:

חינוך רב-גילאי, רב מערכתי התופס כיחידה אחת את: החינוך הפורמאלי, הבלתי פורמאלי והחינוך במסגרת החינוכית של היישוב.

■ חינוך קהילתי - האדם כתבנית נוף קהילתו:

יצירת דיאלוג מתמיד ומארג נרחב של שיתופי פעולה עם הקהילה היישובית והסביבה הגיאוגרפית. תפיסה חינוכית זו פועלת לעצב בוגר בעל זיקה ומחויבות לקהילה, לחברה ולמדינה בה הוא חי. אדם בעל תפיסת עולם דמוקרטית-הומניסטית. אזרח פעיל ומעורב השואף לשפר את קהילתו מתוך תחושת סולידריות חברתית ורגישות לזולת ולאחר.

אנו מודעים לכך כי כיום בחלק ניכר ממערכות החינוך היישוביות עקרונות אלה אינם מיושמים במלואם. אדרבא, אנו מציינים זאת ומזכירים אותם, משום שחלק מעבודת הכתיבה של המודל היתה עבודה של "ניעור אבק" מעל עקרונות מסורתיים שנראים היום רלוונטים וחדשניים מתמיד. אנו פועלים מתוך תחושה שעקרונות רבים של החינוך ההתיישבותי, שנוצרו לפני מעל 100 שנה, חוזרים היום לקדמת הבמה בשל ההכרה באיכותם ובתרומתם לקידום מיומנויות וכישורים המותאמים למאה ה-21 (כגון: שיתופיות, א-פורמליות, למידה לאורך החיים, למידת חקר, למידה חוויתית, למידה ב/מהקהילה ועוד).

המודל החינוכי

כפי שצוות ההיגוי וחברי הקבוצה השתייכו לשלושה מעגלים שונים (מועצה, בי"ס, פיקוח במנהל), כך גם נבנה מודל, אשר כל שותף במעגל מביא לשיח ולשיתוף הפעולה היבט אחד שלו:

אזורים: המועצה האזורית היא המובילה את גיבוש תפיסת הזהות החינוכית אזורית של תושביה ותלמידיה. תפיסה זו מתכתבת עם הגישה החדשה של פדגוגיה מוניציפלית שמפתח משרד החינוך (משרד החינוך, אגף מו"פ, 2018) אם כי מרחיבה את המבט מעבר לשימוש ולהנגשה של משאבי העיר (מוזיאונים, שוק, מקומות עבודה וכד'), גם לאמידה ברורה אודות המחויבות של המועצה במרחב הכפרי לספק מענה חינוכי במסגרות האזוריות). הקשר עדכני אחר הוא למידה מבוססת מקום (EBL) או למידה מבוססת קהילה/למידת שירות (DeHass, 2012).

אזוריות משמעותה:

- מחויבות לקהילות: מענה חינוכי לכלל תלמידי יישובי המועצה
- למידה ושיתופי פעולה: האזור כמרחב למידה רב כיווני ורב ממדי
- שותפות ואחריות: יצירת רשת חינוכית של כל גורמי החינוך (פורמאלי ובלתי פורמאלי) במועצה, בבתי הספר, בקהילות היישובים ובבית ההורים לחיזוק החוסן החברתי
- זהות ושייכות: המרחב הגאוגרפי כזירה ללמידה והוקרת היסטוריה ומורשת מקומיים

פדגוגיה קהילתית: בית הספר האזורי מכיר את החיים הקהילתיים ביישובים השונים של המועצה מהם מגיעים תלמידיו, ומקיים בהם חיי קהילה פעילים עבורם. בעקרון זה באים לידי ביטוי היסודות של פדגוגיה מוטת עתיד כגון פרסונליות, א-פורמליות, שיתופיות, תמורות ותכלול (משרד החינוך, אגף מ"פ, 2018). רעיונות נוספים עליהם נשען עקרון זה לקוחים מתוך מיומנויות המאה ה-21 כגון למידה שיתופית, פיתוח לומד עצמאי, למידה מוסרית, חשיבה ביקורתית ופתרון בעיות (OECD, 2008; זהר, 2016) וגישות חדשות המבקשות לראות בקהילה את מקור המשמעות של התלמיד ובית הספר (Sharkey, 2016). פדגוגיה זו מחברת את האופי והערכים של הקהילות ההתיישבותיות עם בית הספר, ומכירה בחשיבות של מעורבות חברתית ומשימתית כחלק מהלימודים (הישראלי, 2018).

פדגוגיה קהילתית מדגישה:

- אימון הילדים בחיי קהילה ועצמאות: ערבות, מנהיגות, אחריות ושותפות
- סולידריות כבסיס הקהילה
- שיח של זהות והשתייכות (פרט, קהילה, חברה)
- הכלה, קבלה ושילוב (כלל הילדים, כלל הצרכים)
- למידה חוויתית והתנסותית בקהילה
- אחריות חברתית: משימתיות בקהילה ובחברה הישראלית (בחברת הילדים ובחברת המבוגרים)

אוטונומיה בית ספרית: המנהל לחינוך התיישבותי מקדם תהליך שבו בתי הספר ייפתחו אוטונומיה ותהליכים עצמאיים וייחודיים. גישה זו נשענת על העקרונות החדשים שמקדם משרד החינוך ומטרתם העצמת בתי הספר ע"י מתן יותר אוטונומיה למוסדות המתאימים לכך (Nir, et al., 2016). בתחומים הולכים וגדלים מכיר משרד החינוך בידע, בתהליכים המקומיים ובייחודיות של כל בית ספר, ומעודד את הפיתוח של מודלים חדשים ומותאמים לכל מסגרת חינוכית (אשר, 2016).

אוטונומיה כזו מביאה לידי ביטוי:

- מחויבות לגיבוש אוטונומי של זהות וייחודיות בית ספרית
- עידוד ומתן לגיטימציה להתנסות פדגוגית חדשנית
- הכשרה ופיתוח מקצועי של צוות בית הספר
- עידוד ליזמות חינוכית-חברתית
- למידה המזמנת התמודדות עם דילמות ערכיות, נושאים קונפליקטואליים וחשיבה ביקורתית-פעילה

לפניכם תרגום של שלושת יסודות המודל החינוכי לחיי היום-יום של בית הספר, היישובים והמועצה האזורית.

אזוריות - בהובלת המועצה האזורית

רציונל	עקרונות פעולה	סדירות ארגונית
מחויבות לקהילות: מענה חינוכי לכלל תלמידי יישובי המועצה הקהילתיות מאפיינת ומייחדת את יישובי המרחב הכפרי במדינת ישראל. חינוך הילדים בקהילות, הוא אחד מאבני היסוד לביטחון קהילה ושמירה על זהותה, קיומה ועמידה. ביישובים קטנים, בהם ההיצע החברתי מוגבל, עולה חשיבותה של תחושת השייכות לקבוצת הגיל וכן לקהילה. בנוסף, הריחוק הגיאוגרפי של חלק מהמועצות מחייב מתן מענה חינוכי במסגרת אזורית.	1. הפעלת מסגרות חינוכיות מגוונות פורמליות ובלתי פורמליות. 2. הפעלת גמישות חינוכית מותאמת צרכי האזור 3. שילוב אזורי: שיתוף פעולה בין בתי הספר באותה המועצה על מנת למצוא מענה הולם לכל אחד.	דיאלוג מובנה בין בתי הספר לבין בעלי התפקידים הרלוונטים ביישובים לפחות פעמיים בשנה (סתיו ואביב). דיאלוג זה יאפשר עדכון הדדי, העלאת יוזמות משותפות וכד' בין מערכת החינוך היישובית לבין בית הספר.
למידה ושיתופי פעולה: האזור כמרחב למידה רב כיווני ורב ממדי המועצה האזורית הינה רובד שלטוני מארגן של המרחב הכפרי. במרחב מתקיימים יישובים, מפעלים, מוסדות חינוך וארגונים שונים. המרחב האזורי הכפרי מאפשר למידה רב ממדית מגוונת, המשלבת התנסויות, עידוד יזמות, שיתופי פעולה, פיתוח כישורי חיים, עצמאות ומנהיגות. שימוש בשטחים הפתוחים כמרחבי למידה.	שיתופי פעולה בין מוסדות החינוך והקהילות לאקדמיה, מפעלים, מקומות עבודה, תנועות נוער וארגונים שונים, לטובת פיתוח תהליכי למידה ייחודיים הדדים. שיתופי פעולה עם המגזר החקלאי/עסקי באזור. התלמידים לומדים בתאגידים, אנשי התאגידים מגיעים לבתי הספר לתת הרצאות, מנטורין, ליווי תהליכי למידה, השתתפות במשאבים וכו'.	מיזם שנתי אחד לפחות המבטא את שיתופי הפעולה בין כלל הגורמים. לדוג': במועצה אזורית עמק הירדן זוהה קושי של היעדר משאבים לתחום המדעים בבתי הספר היסודיים והיעדר כוח אדם מקצועי, בחשיבה משותפת - פיקוח - אגף החינוך במועצה האזורית - בתי הספר - המכללה האקדמית והמרכז האקדמי לנוער שנמצא בתוך המכללה פותחו תוכניות לימוד לתלמידים בבית הספר וימי שיא במכללה ושימוש במעבדות של המכללה. כמו כן, השתלמות למורי המדעים בשיתוף פסג' טבריה. כאשר היעד המרכזי הינו פיתוח נושא המדעים והחקר בבתי הספר היסודיים במועצה, כחיבור ליעדי משרד החינוך. דוגמא לשיתוף הנגב: שיתוף פעולה בין מחלקת עיצוב בבית הספר לבין מפעל באזור ("מפעל מכסף") - חלק מהלמידה מתבצעת בתוך המפעלים.

רציונל	עקרונות פעולה	סדירות ארגונית
שותפות ואחריות: יצירת רשת חינוכית של כל גורמי החינוך (פורמאלי ובלתי פורמאלי) ובית ההורים לחיזוק החוסן החברתי המרחב ההתיישבותי-כפרי מתאפיין ב"רצף חינוכי מוסדר" – מחויבות לחינוך החל מגיל לידה ועד לסיום הלימודים, תוך שיתוף פעולה בין המסגרות החינוכיות השונות וההורים. שותפות כזו מקדמת את החוסן של הקהילות, המשפחות, התושבים והילדים של יישובי האזור.	1. יצירת קשרים ושיתופי פעולה בין כל גורמי החינוך במועצה וביישובים 2. הידוק הקשר של מסגרות החינוך עם ההורים 3. מסורות יישוביות ואזויות אותן יש לטפח, לארגן ולתאם	בניית לוח שנה אזורי חינוכי מתעדכן, ליצירת סנכרון בין גורמי החינוך, הילדים וההורים. הקמת צוות מוביל הכולל: מנהלי חינוך בלתי פורמאלי במועצה + מנהלי חינוך בלתי פורמאלי ביישובים/מחזיק תיק חינוך ביישוב+מדריכי נעורים+רכזים חברתיים בבתי הספר ז'-יב' הדן ומשתף פעולה בנושאים שונים. לדוג': שנת מצווה; קורס מד"צים; הכנה לשירות משמעותי; שנת שירות (מכניות ותנועות נוער). *יש חשיבות בהתייחסות לתלמידים שהם לא חלק מהרשות, ניתן ליצור שיתופי פעולה עם מי שאחראי על החינוך במקום המגורים שממנו יש מספר גדול של תלמידים. לחילופין, אין הרשות צריכה להימנע משת"פ בין קהילה בשל תלמידים שמצטרפים מקהילות אחרות. מינוי בעל תפקיד בבית ספר (מורה/רכזת/יועצת) לאחריות על קשר עם מנהלי החינוך ביישוב.
זהות ושייכות: המרחב הגאוגרפי כזירה ללמידה והוקרת היסטוריה ומורשת מקומיים תוך מתן דגש לאתוס ההתיישבותי דגש על היכרות עם המרחב הגאוגרפי כחלק מפיתוח תחושת הזהות והשייכות לטובת חיבור עמוק למקום, לקהילה, לחקלאות, להתיישבות ולאהבת הארץ.	תפיסת המרחב הגאוגרפי, המורשת וההיסטוריה כמרחב למידה. יצירת קשר בין המרחב הגאוגרפי והפדגוגיה (תכנים, פרויקטים וכו') שילוב האתוס ההתיישבותי/אזורי בתוך המערך הבית ספרי: הכשרת הצוות, תכניות הלימוד, הפעילות החברתית בבית הספר ועוד. שימור וטיפוח הסביבה הפיזית והגיאוגרפית באזור בית הספר.	הכנסה לליבה החינוכית-איזורית מרכיב אחד לפחות (עד 3 מקסימום) מהאזור שמלווה את ילדי האזור מגיל הגן ועד יב'. המרכיב הינו ספיראלי: תוך חיבור לאיזור הגיאוגרפי וייחודו. למשל מקורות המים בגליל עליון, ההתיישבות בנגב וכו' תוכנית הקליטה של מורים חדשים כוללת את סיפור האתוס ההתיישבותי והמקומי, וחשיפה להכרת המקום ומורשתו. בניית תכניות לימודים בית ספריות, המשלבות את האתוס הכפרי והבית ספרי. לדוג' במועצה האיזורית עמק הירדן "פסיעות ראשונות בשבילי ההגשמה" – תוכנית שפותחה עבור המועצה האיזורית עמק הירדן. ילדים מכיתה א'-י' פוקדים מקומות ואתרים ברחבי המועצה שיש להם משמעויות היסטוריות.

פרק ג - פדגוגיה קהילתית - בהובלת צוות ביה"ס

רציונאל	עקרונות הפעולה	סדירות ארגונית
"אימון" הילדים בחיי קהילה ועצמאות: ערבות, מנהיגות, אחריות ושותפות במאה ה-21 חיי קהילה עשירים ומשמעותיים כפי שבאים לידי ביטוי ברוב הישובים הינם אופציה מתרחבת וגדלה בעולם המערבי. בתיה"ס ההתיישבותיים מיישמים ומקדמים את אורח החיים הקהילתי עם אתגרי התקופה. הם פועלים לקדם ערכים של סולידריות והומניזם כבסיס ערכי לחיים בחברה, ומטפחים שיח זהויות במטרה לאפשר לכל חברי הקהילה למצוא בה מקום.	תפיסת תפקיד הוליסטית של כל אנשי הצוות ללא קשר לתפקיד (מורים, סייעות, מנהלה וכד') על סמך העקרון "צריך כפר שלם לגדל ילד". שיתוף התלמידים בתהליכי התחנכותם. חינוך לדמוקרטיה. מגוון התנסויות המעניקות אוטונומיה בחיי היומיום הבית ספריים ובחיי הקהילה.	שותפות תלמידים, הורים, שותפי עניין (מועצות איזורים, אנשי חינוך ועוד) בקביעת סדר היום בבתי הספר בנושאים השונים: תקציב, ועדת כ"א, תכניות לימודים, גישור ועוד. באחריות ביה"ס יצירת מסורות ואירועים קהילתיים - של כלל הקהילה (ביה"ס והישובים) באחריות המועצה התנסות של ילדים בחיי הקהילה של הישובים והמועצה (דיון במוסדות הקיבוץ אסיפה, מועצה וכו', כתיבה לעלון הישוב, חילופי שלטון (יום בהחלפה) במועצה האזורית, אירוח במליאת המועצה וכו') באחריות המועצה.
סולידריות וערבות הדדית נבסיס הקהילה: בניית תכניות משותפות בין דוריות תוך ראית הצרכים המשותפים בסביבה הייחודית הקיימת בקהילות במגזר הכפרי. הסולידריות מייצרת תחושה של שייכות - צורך בסיסי לצמיחה אנושית ומייחדת את היישובים במרחב הכפרי.	חיזוק הזיקה בין ביה"ס לצרכים החברתיים של הקהילות. יצירת סדירות קבועות עפ"י מיפוי צרכים.	הכנסת נושא הסולידריות בקהילות לתוכנית הלימודים (סמינר למשל) באחריות ביה"ס יצירת רשת של צרכים התנדבותיים לכלל הגילאים באחריות המועצה. עידוד התלמידים בנושא יציאה לקורס מד"צים, שנת שירות וכד'. באחריות ביה"ס.
הכלה קבלה ושילוב (כלל הילדים, כלל הצרכים) לכל תלמיד יש מקום משמעותי בבית הספר. פיתוח תכניות אישיות המתמודדות עם חולשות וחוזקות של תלמידים.	פיתוח תוכניות פדגוגיות המותאמות לכלל תלמידי ביה"ס. הקדשת משאבים לטיפול וטיפול הפרט.	פיתוח מענים מגוונים בתחומים חינוכיים, חברתיים ורגשיים (כגון: מערכת שעות אישית הכוללת יציאה מהכיתה, עבודה בענפים, הוראה hands on, הוראה כשוליה ועוד). יצירת מרחבי למידה מגוונים (כתה, סדנא, מרחב חוץ-כתתי, וירטואלי, סדנאות מייקרנג).

רציונאל	עקרונות הפעולה	סדירות ארגונית
למידה חוויתית והתנסותית בקהילה האזורית פיתוח פדגוגיה שעובדת בשיתוף עם הקהילה כאשר מרחבי בית הספר הם מרחבי הקהילה ומשאבי בית הספר הם משאבי הקהילה.	מרחב לימודי שהוא מעבר לחצר בית הספר. הזדמנויות של תלמידים להשתלב בלמידה במפעלים ומקומות עבודה בקהילה. משאבי ותוצרי הלמידה יהוו מענה לצרכי הקהילה. משאבי הקהילה עומדים לשירות ביה"ס. הערכה חלופית ולמידה פרויקטאלית.	יצירת חזון בעל סדר יום קהילתי- באחריות מנהל ביה"ס. מיפוי המשאבים והצרכים של הקהילות - מפגש דו שנתי בין מנהלי הקהילות ובתי הספר למיפוי צרכים ומשאבים הדדיים. (לדוגמה: ילדים שיהיו "נאמני בטיחות" לטובת קשישים בקהילה, ענפים חקלאיים או תעשייתיים שבהם אפשר ללמוד (פיסיקה במוסך וכד', גלריה ומוזיאונים בשובים שבהם ניתן ללמוד מבחר נושאים עם מומחים מקומיים). באחריות מנהל מחלקת חינוך במועצה. גיבוש פרויקט שכבתי שנתי שיוגדר בשיתוף המועצה/הישובים לטובת הקהילה (פרויקט סביבתי הקשור לאזור, חלקים משביל ישראל באזור ועוד) באחריות ביה"ס. שיתופי פעולה בין מגמות בביה"ס ומפעלים אזוריים באחריות מנהל מחלקת חינוך במועצה וועדה כלכלית במועצה.

אוטונומיה בית ספרית - בהובלת המנהל לחינוך התיישבותי

רציונאל	עקרונות פעולה	סדירות ארגונית
מחויבות לגיבוש אוטונומי של זהות וייחודיות בית ספרית בתי הספר והקהילות שונים זה מזה. אנו רואים חשיבות גדולה בגיבוש אוטונומיה לבתי הספר לעיצוב התפיסה החינוכית הייחודית להם תוך שמירה על דיאלוג מתמיד עם השותפים (תלמידים, הורים, צוות חינוכי, קהילות).	פיקוח רגולטיבי הקשוב לתהליכים העוברים על ביה"ס ולרגישויות הנגזרות מאורח החיים הקהילתי. ליווי פדגוגי מותאם לצרכי בתי הספר האזוריים ומתאים לרוח החינוכית השואפת לדיאלוג ושותפות. תרגום החזון לסדירות מובנות של עבודה משותפת עם מחלקת.	חשיבה משותפת על גיבוש והטמעת החזון הבית ספרי בתוכנית העבודה השנתית - מפקח, מנהל, צוות ומועצה. באחריות המפקח השתתפות בפורום מפקח ומנהליו בנושא תהליכי גיבוש והטמעת חזון, כמרחב ללמידת עמיתים. באחריות המפקח יחודיות בית הספר תבוא לידי ביטוי בניהול עצמאי של הפיתוח המקצועי, בתכנית הגמישות הפדגוגית. באחריות המנהל.
עידוד ומתן לגיטימציה להתנסות פדגוגית חדשנית בי"ס האוטונומי יהווה כר פורה להתנסויות חדשניות של צוותי ההוראה בעידוד המפקח הפדגוגי. חדשנות חינוכית היא בראש ובראשונה חדשנות פדגוגית.	איתור צרכים פדגוגיים ייחודיים לביה"ס האזורי. מיפוי אפשרויות ומשאבים בסביבת ביה"ס. למידת עמיתים ממסגרות חינוכיות אחרות.	המפקחים הפדגוגים מאתגרים ומעודדים את מנהלי בתי הספר לפתח פלטפורמות המעודדות חדשנות פדגוגית באחריות המפקח.

רציונאל	עקרונות פעולה	סדירות ארגונית
הכשרה ופיתוח מקצועי של צוות בית הספר - מורים ושאינם מורים בית הספר האזורי מאופיין בליבה יחודית של זהות חינוכית. על כלל צוות בית הספר להכיר, לאתגר ולפתח דרכים ליישם את הזהות הייחודית הזו.	היכרות מעמיקה עם מודל ליבת החינוך ההתיישבותי קידום שותפויות בין צוותי בתי הספר לצוותים מקבילים.	יציאה להשתלמות ולמידה במרכז הארצי של המנהל (מפת"ח) - באחריות המפקח.
עידוד ליזמות חינוכית-חברתית בסביבה הדוגלת בקהילתיות ביה"ס צריך להיות מחובר באופן מתמיד לצרכים ולשינויים בקהילות ולהתמודד עם מתן מענה חדשני ורלוונטי לצרכים אלו. סוג כזה של חינוך ושל הוראה הינו מעמודי התווך של מיומנויות המאה ה-21.	יזמות כחלק מתוכנית הלימודים/העבודה השנתית. איתור צרכים בקהילות ויצירת פלטפורמות להגשמתן. עידוד לביצוע האקאטונים ומסגרות נוספות התומכים בתרבות יזמית.	הכנסת נושא היזמות לתוכנית העבודה הבית ספרית. באחריות מנהל ביה"ס.
למידה המזמנת התמודדות עם דילמות ערכיות, נושאים קונפליקטואלים וחשיבה ביקורתית-פעילה עידוד תהליכי למידה אקטיביים, הנשענים על המסורת של החינוך הפרוגרסיבי והחינוך הבלתי פורמלי (דרור, 2012) (אוסם, 2018). עיסוק חינוכי-ביקורתי בערכים הומניסטיים, גם כאשר אלו מציפים קונפליקטים וסוגיות שנויות במחלוקת.	מתן גיבוש מערכתי לעיסוק בנושאים ערכיים בגישה דילמתית המעלה מתחים חברתיים מתוך ראיית התהליך החינוכי המאפשר השמעה והקשבה של קולות שונים ומנוגדים. גישה הומניסטית ודיאלוגית בין מבוגרים לילדים ובין ילדים לבין עצמם. עידוד חשיבה מוסרית-פוליטית מגוונת. קיום סביבה חינוכית פלורליסטית.	שאיפה פעילה לגיוון תעסוקתי של מורים (ערבים, דתיים, חרדים, להט"בים, עולים, חילונים) וכד'. כולל יישוג (ריצ'ינג אאוט) לגיוס אקטיבי. באחריות מנהל ביה"ס קיום אירועים בית ספריים בנושאים מעוררי דילמה (שבוע חברה ישראלית/פוליטי/זכויות אדם/מגדר, יום למידה לציון רצח רבין במקום טקס וכד') באחריות מנהל ביה"ס. הוראה באמצעות דילמות מוסריות-ערכיות בתחומי הדעת והשתלמות/ למידת עמיתים בנושא באחריות מנהל ביה"ס (למשל - מתודות של דילמות - משפט ציבורי לדמויות היסטוריות, אירועים היסטוריים ואזרחיים בראי ההווה וכו').

פרק ה - ומה עכשיו? התאמת המודל להקשר המקומי (מועצה, בי"ס, קהילות)

לתפיסתנו מודל זה צריך לשמש כלי עבודה בידי ההנהגה החינוכית ובעלי התפקידים המרכזיים במועצה האזורית, בבתי הספר ובקהילות היישובים.

השונות בין המועצות האזוריות גדולה ומגוונת: מועצות גדולות וקטנות, מועצות ובהן בי"ס אזורי אחד אל מול מועצות עם מס' בתי"ס, ארגוני חינוך בלתי פורמלי שונים הפועלים במועצה, מגוון יישובים במרחב - קיבוצים, מושבים, כפרים וישובים קהילתיים ועוד. המודל המוצע מתאר את העקרונות לפעילות ביה"ס במרחב האזורי, ומכיר בצורך לבצע התאמה לכל מועצה ולכל בי"ס.

תהליך העבודה של צוות מוביל המורכב מנציגי המועצה, ביה"ס ומשרד החינוך יכול להיעשות בדרך שבה נכתב המודל:

הקמת צוות מוביל שיכלול את מנהל מח' החינוך במועצה, המפקח ממשרד החינוך ומנהלי בתי הספר האזוריים

כניסה לתהליך של למידה מהסביבה הקרובה והרחוקה ושל למידת עמיתים - מה נעשה במרחב שסביבנו?

התייחסות לשלושת מעגלי העשייה: אזוריות, פדגוגיה קהילתית ואוטונומיה בית ספרית והובלת התחומים ע"י בעלי התפקידים הרלוונטיים.

התאמת הסדירות הארגונית לתוכנית העבודה השנתית בהתאם למאפיינים הייחודיים של כל מועצה.

שלב שלא נעשה במסגרת תהליך גיבוש המודל הוא עבודה משותפת עם נציגי היישובים והקהילות. מסיבות שונות שלב זה לא בוצע אך בהחלט נחוץ בעבודה המעשית ואנו ממליצים עליו.

לתפיסתנו, הובלת התהליך כולו נשענת על הסמכות של המנהל לחינוך ההתיישבותי מטעם משרד החינוך להוביל את בתי הספר האזוריים, תוך טיפוח זהותם וקשריהם עם הקהילות מהן מגיעים התלמידים.

הצוות המוביל של השתלמות זו עומד לרשות התהליך במטרה לתרום מהנסיון והידע שנצבר בליווי מוסדות נוספים שיכנסו לתהליך זה.

רשימת מקורות

- אשר, א. (2016). מדיניות אוטונומיה בית ספרית: רקע תיאורטי ואמפירי. ירושלים: משרד החינוך.
- הישראלי, א. (2018). "עשור לשילוב המעורבות החברתית בקורסי החובה במכללת סמינר הקיבוצים: למידה אקטיביסטית הלכה למעשה". דפים – בטאון מכון מופת, גליון 62, תל אביב: מופת.
- זוהר, ע. (2016). "מידע, ידע וכישורי חשיבה בבית הספר של המאה ה-21". בתוך: ש. בק (עורך) מידע, ידע ודעת: הדנ"א של החינוך, עמ' 85-113. תל אביב: מופת.
- מורגנשטיין, ע., פינטו, א. ואשר, ט. (2016). מתווה מדיניות מו"פ לפדגוגיה מוטת עתיד: מגמות, אתגרים, עקרונות והמלצות. ירושלים: משרד החינוך.
- Nir, A., Ben-David, A., Bogler, R., Inbar, D., & Zohar, A. (2016). School autonomy and 21st century skills in the Israeli educational system. *International Journal of Educational Management*, 30, 1231-1246
- Sharkey, J., Clavijo O. A., Ramirez, L. M. (2016). Developing a Deeper Understanding of Community-Based Pedagogies With Teachers. *Journal of Teacher Education*, Vol. 67 Issue 4, p306-319.
- OECD (2008). *21st Century Learning: Research, Innovation and Policy Directions from recent OECD analyses*.
- Gonzalez-DeHass, A. R. (2012). School-community partnerships: Using authentic contexts to academically motivate students. *School Community Journal*, 22(2), 9-30.

ליבת הלימוד של החינוך ההתיישבותי הארצי

בית הספר כעוגן לילדי ותושבי המועצה האזורית

ההגות הית-הספר

פדגוגיה מכוונת קהילה

- ✓ אימון הילדים בחיי קהילה ועצמאות: ערכות, מנהיגות ואחריות.
- ✓ שיתוף התלמידים בתהליכי התחנכותם.
- ✓ פדגוגיה חברתית המטפחת שייכות, מחויבות וסולידריות.
- ✓ הכלה, קבלה ושילוב (כלל הילדים, כלל הצרכים)
- ✓ משימתיות ואחריות חברתית בקהילה ובחברה הישראלית
- ✓ למידה אוריינית המזמנת התמודדות עם דילמות ערכיות וראייה ביקורתית-פעילה.

ההגות האזורית

"אזורים" כלים פדגוגיים

- ✓ מחויבות למענה חינוכי לכלל תלמידי הרשות
- ✓ האקולוגיה האזורית כמרחב רב כיווני ללמידה וזמנות.
- ✓ אזורים כמרחב למידה נגיש, רב ממדי, רשתי, רב גילי ללא חומות בית הספר ושעות פעילות.
- ✓ שיח והובלה חינוכית משותפת של בית הספר והישובים להעצמת החוסן של הנוער וההורים.
- ✓ בית הספר והקהילה כמרחבי חינוך להתנסות והצמחת כישורי מנהיגות והעצמה.
- ✓ חיבור ותיאום בין החינוך הפורמלי והבלתי פורמלי

מרחב הומניסטי
המצמיח שייכות אזורית

פיקוח פוקח

- ✓ ליווי פדגוגי מותאם לצרכי בתי-ספר האזוריים
- ✓ תמיכה מקיפה במשימות של בית-ספר אזורי
- ✓ עידוד פדגוגיה חדשנית
- ✓ מועצת תלמידים מחוזית
- ✓ עידוד עבודות חקר ועבודות גמר
- ✓ הכשרה ופיתוח מקצועי מותאם
- ✓ יוזמות משותפות לבתי הספר ולכפרי הנוער
- ✓ לימודי חקלאות מדייקת

ההגות המנהלית לחינוך התיישבותי

אחריות קהילתית על הרצף החינוכי

סמינר הקיבוצים

להצליח ולהישאר בן אדם

אנחנו גם בפייסבוק

www.kibbutz.org.il

03-6925331

chinuch@tkz.co.il

יוני
2019